

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

REVIEW IN A PLACE OF EVENT TACTICS DURING THE INVESTIGATION OF HUMAN TRAFFICKING

Кравченко К.С.,

*аспірант кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Статтю присвячено дослідженню особливостей тактики проведення огляду місця події під час розслідування торгівлі людьми. Розкрито особливості проведення огляду залежно від місць, в яких було виявлено ознаки вчинення торгівлі людьми. Визначено основні види доказів, які можуть бути виявлені під час його проведення огляду місця події.

Ключові слова: тактика, слідчі (розшукові) дії, огляд місця події, торгівля людьми, трудова експлуатація.

Статья посвящена исследованию особенностей тактики проведения осмотра места происшествия при расследовании торговли людьми. Сосредоточено внимание на характеристике мест, которые необходимо осмотреть, раскрыты их особенности. Определены основные виды доказательств, которые могут быть обнаружены при проведении осмотра места происшествия.

Ключевые слова: тактика, следственные (розыскные) действия, осмотр места происшествия, торговля людьми, трудовая эксплуатация.

The article highlights tactical features of the review in a place of event during the investigation of human trafficking, focuses on analysis of features of reviewing of the scene in typical cases, reveals the main types of evidence that may be found during the reviewing. The author stresses on importance of strict observance of the criminal procedural form of review in a place of event during the investigation in the short term in order to preserve evidence, as they may eventually be lost. It is concluded that there are a necessity and expediency of further improvement of research organizational and tactical features, which will be very useful for practical activity of investigator.

Key words: tactics, investigative actions, review in a place of event, human trafficking, labor exploitation.

Постановка проблеми. Проблема стрімкого поширення торгівлі людьми гостро відчутна в усьому світі. Про це свідчать дані Міжнародної організації праці, за якими упродовж останніх двох років жертвами торговців людьми стало близько 21 мільйона осіб у світі. Світові експерти зазначають, що за масштабами поширення торгівлі людьми займає 3 місце після торгівлі зброєю та наркотиками.

В Україні також виявляють дедалі більше випадків торгівлі людьми. Причинами цього є політична та економічна нестабільність країни, низький рівень матеріального забезпечення населення, високий рівень безробіття, слабкі соціальні та економічні структури, які не можуть на належному рівні забезпечити населення, а також наявність на території України зони проведення бойових дій.

Керівник групи підготовки доповіді Управління ООН із наркотиків і злочинності К. Кангаспунта зазначила, що останнім часом поширення набуває саме трудова експлуатація. Так, за її словами, за останні 5 років кількість чоловіків, які потрапляють у невільництво та піддаються експлуатації, зросла в 1,5 рази – з 13 до 21% [9].

В Україні цей показник є ще вищим: кількість чоловіків, які стають жертвами торгівлі людьми, різко збільшилася упродовж останніх років та становить близько 50%. Що ж до жінок, то їх, як правило, експлуатують сексуально (72%), проте близько 20% використовують для примусової праці [9].

Не виключенням є і діти, яких здебільшого використовують для жебрацтва, порноіндустрії або вилучення органів.

Протоколом про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності зазначено, що «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом погрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, з метою одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [2].

Оскільки Україна є країною походження, транзиту і призначення для чоловіків, жінок і дітей, які стають жертвами торгівлі людьми, особливу увагу варто приділяти попередженню зазначеного явища, а у тих випадках, коли факти торгівлі людьми вже мали місце, – швидко, повному, всебічному розслідуванню зазначеного виду злочинів.

Оскільки огляд місця події є однією з першочергових слідчих (розшукових) дій, його проведення у передбаченому законом порядку надає змогу виявити та зібрати докази, які можуть бути визначальними як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних із торгівлею людьми. Розкриття тактичних особливостей проведення огляду місця події, виявлення проблемних питань, формування та обґрунтування пропозицій щодо їх вирішення є визначальним для удосконалення методики роз-

слідування торгівлі людьми, яка буде корисною для правоохоронних органів під час здійснення ними своєї професійної діяльності.

Стан опрацювання. Питання досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми досліджували такі вчені: С.Р. Абрамова, Н.М. Ахтирська, О.М. Бандурка, В.С. Багиргареева, П.В. Горбаченко, В.І. Борисов, Н.О. Гуторова, Т.А. Денисова, С.Ю. Журавльов, В.О. Іващенко, В.М. Куц, Л.Г. Ковальчук, В.Т. Маляренко, В.П. Огурецький, А.М. Орлеан, Т.А. Пазинич, В.М. Підгородинський, Н.В. Плахотнюк, В.В. Турок, О.О. Телічкін, О.А. Удалова, Т.М. Юденко та інші вчені. Проте особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема тактики огляду місця події, в кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми не були предметом спеціального наукового пошуку.

Метою статті є розкриття особливостей тактики огляду місця події під час розслідування торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводить огляд місцевості, приміщення, речей і документів. Під час проведення огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, та речей, вилучених з обігу [3, с. 88].

Проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії є необхідним, адже це дає можливість виявити фактичні дані, які можуть бути важливими для розслідування фактів вчинення торгівлі людьми.

Тактика огляду місця події під час розслідування торгівлі людьми суттєво визначається слідчою ситуацією, що складається на початковому етапі розслідування. Так, зокрема, можливі такі слідчі ситуації: 1) досудове розслідування розпочато після безпосереднього виявлення слідчим, прокурором обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, а саме: ознаки торгівлі людьми встановлені внаслідок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, під час або відразу після вчинення торгівлі людьми, ознаки торгівлі людьми встановлені під час розслідування інших злочинів, пов'язаних з експлуатацією людей; 2) досудове розслідування розпочато у зв'язку із заявою потерпілих, їх законних представників чи інших громадян або повідомленням посадових осіб.

Проведення огляду місця події задля виявлення ознак кримінального правопорушення під час розслідування торгівлі людьми має особливості, що полягають у розгалуженості місць, які належить обстежити. Як правило, вибір прийомів і послідовності проведення огляду у справах про торгівлю людьми значною мірою залежить від того, скільки часу минуло від надходження повідомлення про злочин до моменту фактичного проведення огляду.

Отже, під час розслідування торгівлі людьми огляду підлягають:

1) місця утримання та/або експлуатації потерпілої особи. У разі виявлення потерпілих осіб від торгівлі людьми у місцях їх утримання, такі місця, відповідно, підлягають огляду. У такому разі об'єктом огляду буде приміщення (визначається його розмір, кількість ліжок чи інших місць для відпочинку, наявність особистих речей та документів потерпілих осіб, наявність засобів, що можуть обмежувати свободу пересування потерпілих (наручників, мотузок, решіток на вікнах тощо)), а також його стан (наявність вікон, дверей, замикаючих пристроїв на них, їх розташування (зовні чи зсередини приміщення), замкнені або відкриті, можливість їх відкриття зсередини тощо), наявність засобів спостереження – відеокамер, звукозаписуючих пристроїв тощо, а також санітарно-гігієнічні умови проживання.

Доцільним є проведення огляду всіх об'єктів, що знаходяться у кімнаті, адже на них можуть бути виявлені сліди застосування насильства: на підлозі, меблях, знаряддях і засобах вчинення злочину, інших предметах. Так, ретельному огляду піддаються записники, комп'ютери, де можуть бути зафіксовані розрахунки з клієнтами, відомості про оплату праці охорони, водіїв тощо. Важливе значення також має виявлення у приміщенні, де утримувалась потерпіла особа, слідів, що належать злочинцям. Не менш важливо під час огляду місця експлуатації жертви торгівлі людьми обов'язково проводити відеозапис або фотографування задля фіксації умов праці [5, с. 21];

2) транспортні засоби. Як правило, під час вчинення злочинів зазначеного виду злочинці практично завжди використовують транспортні засоби з метою переміщення потерпілих осіб. Під час проведення такого огляду слідчим можуть бути виявлені документи, що підтверджують право власності на автомобіль, мобільні телефони, речі потерпілих, мікросліди від їх одягу, сліди біологічного походження (слина, кров тощо), гроші, а також інші предмети, залежно від обставин кримінального провадження;

3) місце затримання підозрюваних осіб. Такими місцями можуть бути: транспортні засоби, ділянки місцевості, місця громадського користування, а також місця роботи чи проживання зазначених осіб. Необхідно враховувати, що, як правило, під час затримання підозрювані намагаються позбутися тих речей, які можуть свідчити про їх причетність до вчинення торгівлі людьми, а тому проведення огляду є необхідним, оскільки внаслідок раптовості затримання підозрювані не встигнуть знищити ті носії інформації, які в подальшому можуть стати доказами їх вини у вчиненні торгівлі людьми;

4) загальнодоступна інформація, якщо є підстави вважати, що вона має значення для кримінального провадження – це, зокрема, інформація, яка міститься на інтернет-сайтах (наприклад, на порнографічних сайтах можуть бути розміщені фотографії потерпілих осіб із пропозиціями надання сексуальних послуг, а також фото- та відеоматеріали порнографічного змісту, які були створені за участю потерпілих осіб, оголошення про запрошення на роботу за кордоном із зазначенням контактної інформації тощо).

Під час проведення огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми практично у всіх випадках можна виявити документи, які можуть підтверджувати факт вчинення торгівлі людьми. До них, як правило, належать:

1) документи, що підтверджують факт вербування (записи з номерами телефонів осіб, які вербували потерпілого, рекламні оголошення, паспорти, свідоцтва про народження, проїзні документи, клопотання про надання візи; квитанції про оплату за їх оформлення тощо);

2) документи, що стосуються факту перевезення потерпілої особи до країни-призначення (митні декларації, виїзні форми, талони на посадку; чеки на товари, квитанції пунктів обміну валюти; квитанції про оплату за проживання в готелях і відповідні журнали реєстрації; можливі документи, які заповнювалися під час контактів з офіційними установами, наприклад, під час потрапляння до поліції країни транзиту тощо);

3) документи, що стосуються факту перебування в країні призначення та експлуатації потерпілої особи (імміграційні карти, документи, які заповнювалися під час контактів з офіційними установами; квитанції про міжнародні банківські перекази та інші банківські форми тощо) [7, с. 49];

4) документи, що пов'язані з діяльністю організацій, причетних до сфери торгівлі людьми (установчі документи, що підтверджують право на заняття туристичною діяльністю, діяльністю по працевлаштуванню (зокрема й за кордоном); документи, які засвідчують оренду приміщень; копії паспортів орендарів, їх телефони; відповідні банківські реквізити організацій – зазначені документи можуть бути як справжніми, так і підробленими);

5) інші документи, вилучені у потерпілих та підозрюваних: (трудові договори (контракти) з потерпілими та іншими особами, боргові розписки, копії квитанцій на міжнародні поштові відправлення, банківські дозволи на вивіз валюти, записні книжки, зокрема й електронні, дані «Укртелекому» та інших організацій, що надають послуги з телефонного

зв'язку, про вхідні та вихідні дзвінки з телефонів осіб, які підозрюються у причетності до злочинної діяльності, мобільні телефони з пам'яттю, передусім, якщо там є анкетні дані, адреси, номери телефонів великої кількості осіб, зокрема жіночої статі, а також іноземних громадян, альбоми з фотографіями різноманітних жінок, а також інформація, яка міститься в мережі Інтернет і стосується розміщення рекламних оголошень про надання послуг сексуального характеру, продажу органів чи тканин людини тощо [7, с. 50].

Під час огляду місця події можна виявити холодну, вогнепальну зброю, засоби катування, лікарські засоби, снодійні речовини, наркотики, а також інші предмети, наприклад фотографії, листи, за допомогою яких на потерпілу особу заподіювався фізичний і психологічний тиск, техніку, за допомогою якої здійснювалася підробка документів, необхідних для виїзду за кордон (паспортів, проїзних документів, бланків тощо), матеріальні цінності, зокрема грошові кошти, як у готівковій, так і безготівковій формі.

Висновки. Отже, дослідивши зазначене питання, можна дійти певних висновків.

Огляд місця події під час розслідування торгівлі людьми – слідча (розшукова) дія, яку необхідно проводити з суворим додержанням кримінально-процесуальної форми у стислі терміни, а саме якомога швидше після виявлення фактів вчинення торгівлі людьми задля того, щоб зберегти якнайбільше доказів, які, у разі зволікань, можуть бути втрачені.

Особливістю огляду місця події під час розслідування торгівлі людьми є розгалуженість місць, які необхідно оглянути. Це можуть бути місця перебування або утримання потерпілих, місця затримання підозрюваних осіб, транспортні засоби, а також загальнодоступна інформація, якщо є підстави вважати, що вона має значення для кримінального провадження. Особливу увагу варто приділяти виявленню речей та документів, які можуть бути доказами вчинення торгівлі людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми Рада Європи від 16.05.2005 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 16.
2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 14.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13.
4. Аверьянова Т.В. Криміналістика: [учеб. для вузів] / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2008. – 992 с.
5. Ахтырська Н.М. Торговля людьми: про що свідчить судова практика / Н.М. Ахтырська. – К.: Академія суддів України за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні, 2006. – 82 с.
6. Ахтырская Н.Н., Юденко Т.Н. Торговля людьми в Украине: причины, правовые формы борьбы, проблемы практической реализации государственной политики в сфере ее преодоления / Н.Н. Ахтырская, Т.Н. Юденко. – К.: «Издательство ООО КомпанияВаитэ», 2009. – 152 с.
7. Весельський В.К., Пясковський В.К. Торговля людьми в Україні (проблеми розслідування): [навчальний посібник] / В.К. Весельський, В.К. Пясковський. – К. КНТ, 2007. – 268 с.
8. Настільна книга слідчого: [наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: ВД «Ін Юре», 2007. – 728 с.
9. В Україні за останні два роки збільшилася кількість жертв торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/1454931-v-ukrajini-za-ostanni-dva-roki-zbilshilasya-kilkist-jertv-torgivli-lyudmi-koordinator-obse.html>.